

**Opracowanie zestawu materiałów
do nauki pisma neogotyckiego
„Dawne pismo niemieckie”
jako wyzwanie translatorskie i dydaktyczne**

dr hab. Izabella Parowicz

dr Joanna Drejer

Harald Süß

DAWNE PISMO NIEMIECKIE

Podręcznik do nauki pisma neogotyckiego

Dunkelste Typenilschrift

*Dasjenige was durch die ihm das Recht und alle Privilegien und
Exemtionen, welche unsern Kaiser Maximilian zugeteilt, abzufallen
lassen, und soll es, gleich jenen, das Distillat, als das Feinste seiner
Gänge, zerfällt zu, als andere Unsern Hofe, überall öffentlich zu tragen be-
rehtigt sein. Auf seinem Etikett soll diese Distillat an Unsern Ober-
Kammerherren abgeteilt werden. Das zu Notend haben die diese
Gedächtnis Geistesgegenwärtig unterzeichnen, und mit Unsern Königlichem
Auftrag bezeugen lassen.*

Joanna Drejer, Izabella Parowicz

KURRENTA

Zeszyt ćwiczeń do nauki pisma neogotyckiego

Dunkelste Schrift

*Ihre Briefe an das Ministerium haben die durch
Vermittlung des Herrn Generalen Geheimen Reger-
sions Raths von Syden eingeleitet und somit durch
selben in demselben Hofe des Hofesarchivierung zu set-
zen und darin zu erhalten.*

„Przeczytaj mi to, przecież znasz niemiecki...”

7) In der Polnischen Sprache San Proba = Christen, das Abkürzen von
über dem Gmme. "Taki wpięty wypierdaj nowy publiczna
bud grecki i rymski" bequindigst, "Was so publicz klaffen laißt
yach. So viel der selbe vinfürst bequindigst den Dammsturz der
Choristangulsen der goldigsten Litteraturbewynstfist der vinfürst
ford, so wüßte nur in vinfürst Gmme stürzt der Gmme stürzt
"bequindigst."

Harald Süß

DAWNE PISMO NIEMIECKIE

Podręcznik do nauki pisma neogotyckiego

Wyzwanie translatorskie

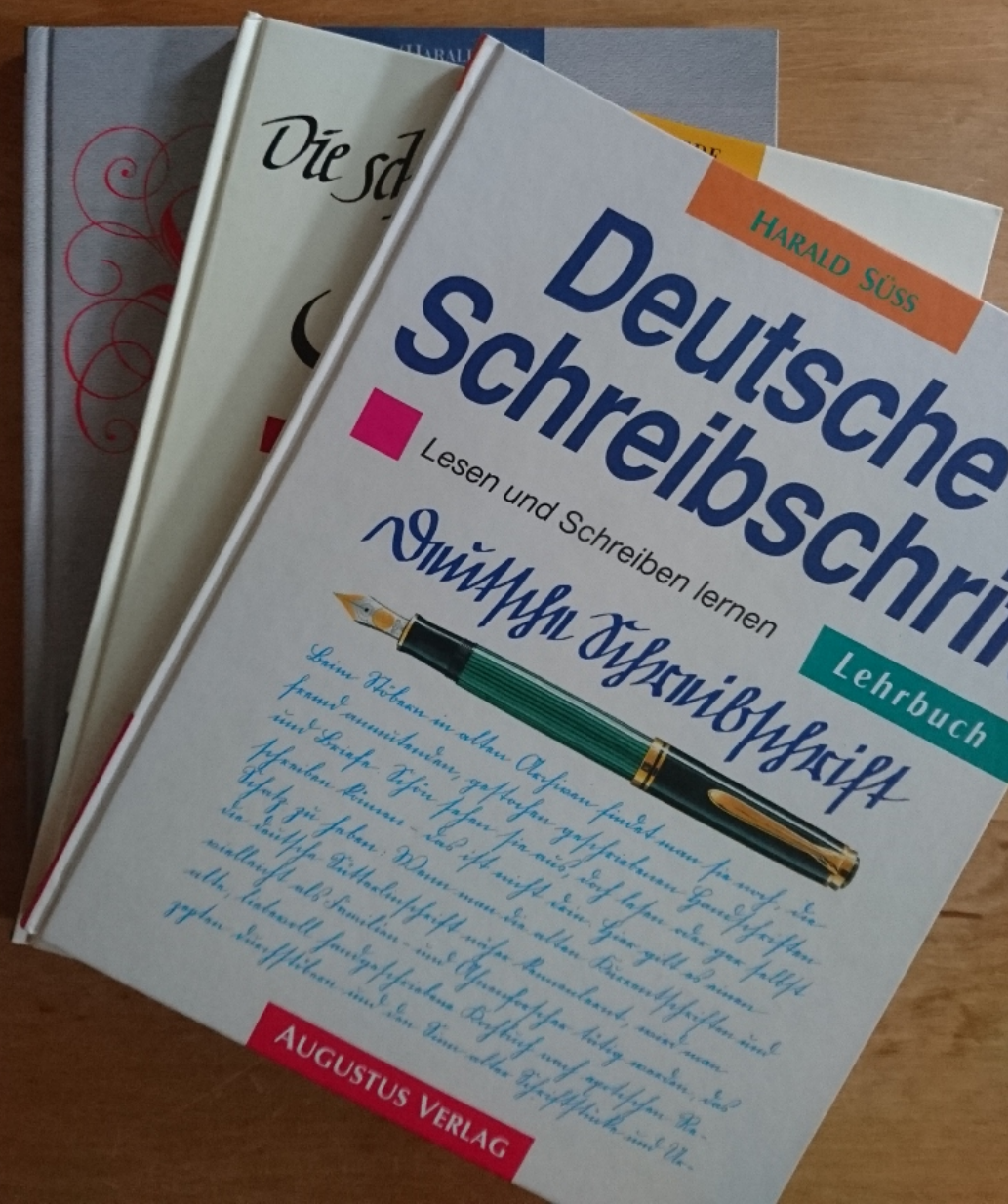
Druck des Verlags

Auftragsgewalt werden Wir ihm das Recht und alle Privilegien und
 Distinktionen, welche andere Unserer Räthe, Rathen, Landräthe, abwechselnd eigen-
 zeichnen lassen, und soll zu, gleich jenen, das Recht, als das Zeichen seiner
 Ämter, sowohl an, als andere Unserer Hofe, überall öffentlich zu tragen be-
 rechtigt sein. Was seinem Erbkamere soll das Recht an Unserer Ober-
 Kammerkassieren abgetheilt werden. Das zu Meklenburg haben Wir diese
 Bestätigung hochzuvermerken und auch schreiben, und mit Unserer Königl.ien
 Zusiegel bekräftigen lassen.

Kim jest autor?

Harald Süß – informacja w katalogu Deutsche Nationalbibliothek

Link zu diesem Datensatz	http://d-nb.info/gnd/1073457907
Person	Süss, Harald
Geschlecht	männlich
Zeit	Lebensdaten: ca. 20. - 21. Jahrhundert Wirkungsdaten: 1993
Land	Deutschland (XA-DE)
Beruf(e)	Journalist Autor
Typ	Person (piz)
Autor von	Publikationen [Deutsche Schreibschrift lesen und schreiben lernen] Augsburg: Augustus-Verl. 1991 / München: Knaur, 1995, 2003, Augsburg : Weltbild, 2006 - Fraktur. Die deutsche Schrift(1993) 4, 258-259 1993, Nr. 4: 258-259 - Dawne pismo niemieckie, Süß, Harald. - Słubice : Fundacja DOBRO KULTURY, [2019]

Deutsche Schreibschrift

Lesen und Schreiben lernen

Beim Hören in alten Briefen findet man sie wohl,
 die found anmutenden, gastlichen gesellschaftlichen Land-
 schriften und Laise. Töten sehen sie sich, doch lesen
 oder gar selbst schreiben können - das ist nicht dein.
 Eine gilt es einen Text zu haben: Wenn man die
 alten Einzeilschriften und die deutsche Dittalinschrift
 neuer Kammernant, wird man schnell als Familien-
 und Übersetzungsdienst werden, das alte, liebevoll fand-
 gesellschaftliche Briefe, die in der Regel der Ragyten Briefhöhen
 und den T.

KNAUR*

- podręcznik do nauki czytania i pisania dawnego odręcznego pisma niemieckiego (zwanego w historiografii polskiej pismem neogotyckim);
- książka adresowana do zainteresowanych tematem specjalistów, ale przede wszystkim do szerokiego grona entuzjastów kaligrafii i osób przywiązanych do niemieckiego dziedzictwa kultury niematerialnej
- pierwotny odbiorca książki zakorzeniony w kontekście kulturowych i historycznym, dla którego charakterystyczna jest (nieznana czytelnikowi polskiemu) „dwupiśmienność”

Styl wypowiedzi autora

- styl wypowiedzi rzeczowy i dążący do przekazania istotnych informacji praktycznych w możliwie skondensowanej formie,
 - korzystający z ujednoliconej (i jak się wydaje upowszechnionej) terminologii fachowej, opisującej precyzyjnie zjawiska kaligraficzne,
 - język barwny i nieco anachroniczny, „kwiecisty”, wyraźnie nacechowany silnym przywiązaniem emocjonalnym do przedmiotu opisu,
-
- łączy cechy tekstu specjalistycznego, fachowego z elementami typowymi dla przekazu literackiego

Rezept für das Vanillebrod

350 Gramm Zucker mit vier Eigelb u. zwei ganzen Eiern
recht schaumig gerührt, eine halbe Stange Vanille
mit etwas Zucker fein gestoßen u. durch ein Sieb passirt,
zuletzt 350 Gramm Mehl dazu gethan. Von der
Masse kleine Häufchen auf ein Blech gesetzt, u. in
mäßiger Hitze gebacken.

1919

Rezept für das Vanillebrod

350 Gramm Zucker mit vier Eigelb u. zwei ganzen Eiern
recht schaumig gerührt, eine halbe Stange Vanille
mit etwas Zucker fein gestoßen u. durch ein Sieb passirt,
zuletzt 350 Gramm Mehl dazu gethan. Von der
Masse kleine Häufchen auf ein Blech gesetzt, u. in
mäßiger Hitze gebacken.

Treść przekazu werbalnego jest bardzo mocno „podparta” przemyślanym **układem graficznym i materiałem ilustracyjnym**; tekst nie stanowi więc wypowiedzi całkowicie samodzielnej – staje się w pełni zrozumiały dopiero w konfrontacji z ilustracjami.

Są to:

- liczne **przedruki** (w tym barwne) **dokumentów archiwalnych** z różnych epok (najstarsze z II poł. XVII w.) – są to przekazy źródłowe o bardzo zróżnicowanej doniosłości (od pism urzędowych po prywatne listy, ulotki reklamowe itp.) i stanowią po części materiał poglądowy, głównie jednak służą jako podstawa do zalecanych w podręczniku ćwiczeń,
- bardzo wiele **odautorskich rysunków kaligraficznych**: tablice z wariantami dawnego pisma niemieckiego z różnych okresów,
- **kilkadziesiąt rysunków wszystkich znaków alfabetu**, również wykreślonych przez Süßa; niektóre rysunki liter opatrzone ponadto dodatkowymi liniami barwnymi, wskazującym kierunek i kolejność wykreślania.

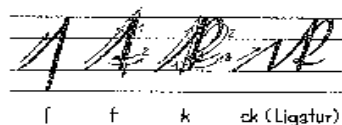
W procesie przygotowywania przekładu do druku starannie zachowano zarówno kompletny **materiał ilustracyjny**, jak i cały **układ graficzny tekstu** por. przykładowe strony z książki niemieckiej (z lewej) i z książki polskiej (z prawej)

Zweiter Teil: Das Schreiben

2 Die Hakenformen

Die Anstriche verlaufen steiler, weisen aber eine leichte Durchbiegung nach rechts auf, um den Zeichensrand nicht zu groß werden zu lassen.

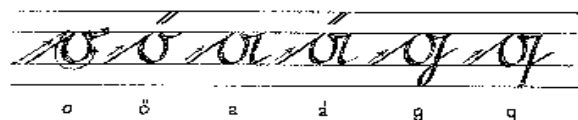
Dem langen s folgende Buchstaben setzen an der Grundlinie an. Bei r muß einmal, bei ck und k zweimal abgesetzt werden. Im praktischen, schnellen Schreibvorgang verschmelzen jedoch meist diese einzelnen Züge.

3 Die Eierformen

Der oben ein wenig offene Kopf sowie flache End- und Zwischenbögen sind Kennzeichen der Grundform. Beim a und der Unterlänge des g darf

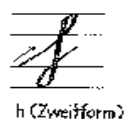
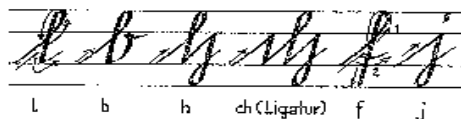
die Auswölbung erst kurz vor der Grundlinie bzw. Unterlinie erfolgen. Der Abstrich darf die Eierform nicht berühren, aber auch nicht zu weit entfernt sein, um beim a Verwechslungen mit o bei nachfolgenden Zackenformen zu verhindern.

4 Die Schleifenformen

Die Schnittpunkte der Schleifen liegen knapp unterhalb der Mittel- bzw. oberhalb der Grundlinie;

der Kopf muß so weit offen sein, daß ein i-Punkt darin Platz findet. Für h gibt es zwei Schreibmöglichkeiten: welche man wählt, ist Geschmacksache.

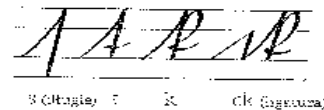

Część druga: pisanie

> Formy hakowate

Kreski od dołu ku górze (linie wypukłe) prowadzone są bardziej stronną, w środkowej swojej części wykształcają jednak minimalne wygięcie w prawo, aby nie powodowała zbyt dużą odległość

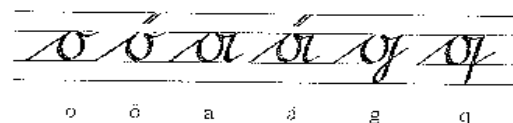
między znakami. Litery muszą opierać się podługą, nie rozpoczynając się od linii bazowej pisma. Przy ich średnim nacięciu odzwierciedlać od papieru – w przypadku jednakowości w przypadku ck i k dwóch kresków. Na ogół w praktyce, przy szybkim piśmie, co wynika z ich stopnia się z sobą

3. Formy jajowate

Moznaczne otwarcie owala u góry oraz spłaszczone łuki podwójne i końcowe są charakterystyczne dla podstawowej formy. Jedyne liter. W wypadku a i wydłużenia dolnego litery g zaskrajanie

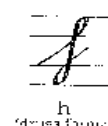
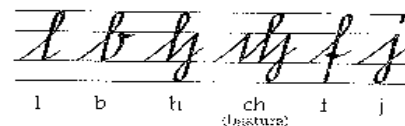
następuje dopiero przy linii bazowej, względnie przy linii dolnej pisma. Kreska w owalczona wóół linia zstępująca nie powinna dobiegać owala, ale też nie może być stawiana zbyt daleko odległości – tak, aby zmniejszyć ryzyko pomylenia o tego typu liter ze znakami o formach przypaskowych.

4. Formy pętelnicowe

Punkty przecięcia pętli znajdują się tuż poniżej linii środkowej pisma lub powyżej linii bazowej;

„górnymi” literami musi być na tyle rozważne, by mogła się tu zmieścić kropka nad i, istnieją dwa warianty pisania litery h – krótki wyszczerny, jest rzadziej używany.

Wśród nowożytnych narodów europejskich Niemcy wyróżniają się osobliwą historią swej piśmienności. Nie ma bowiem innego narodu w Europie, w którym by tak długo współistniały dwa rodzaje pisma. Dla sytuacji tej Niemcy – w analogii do wyrazu oznaczającego dwujęzyczność (*Zweisprachichkeit*) – stosują termin „Zweischriftlichkeit”, dosłownie: „dwupiśmienność”.

Emiliano Ranocchi, *Pismo i tożsamość – czyli krótka historia dwupiśmienności w Niemczech*, „Autoportret” 4 (17) 2006, s. 52-55

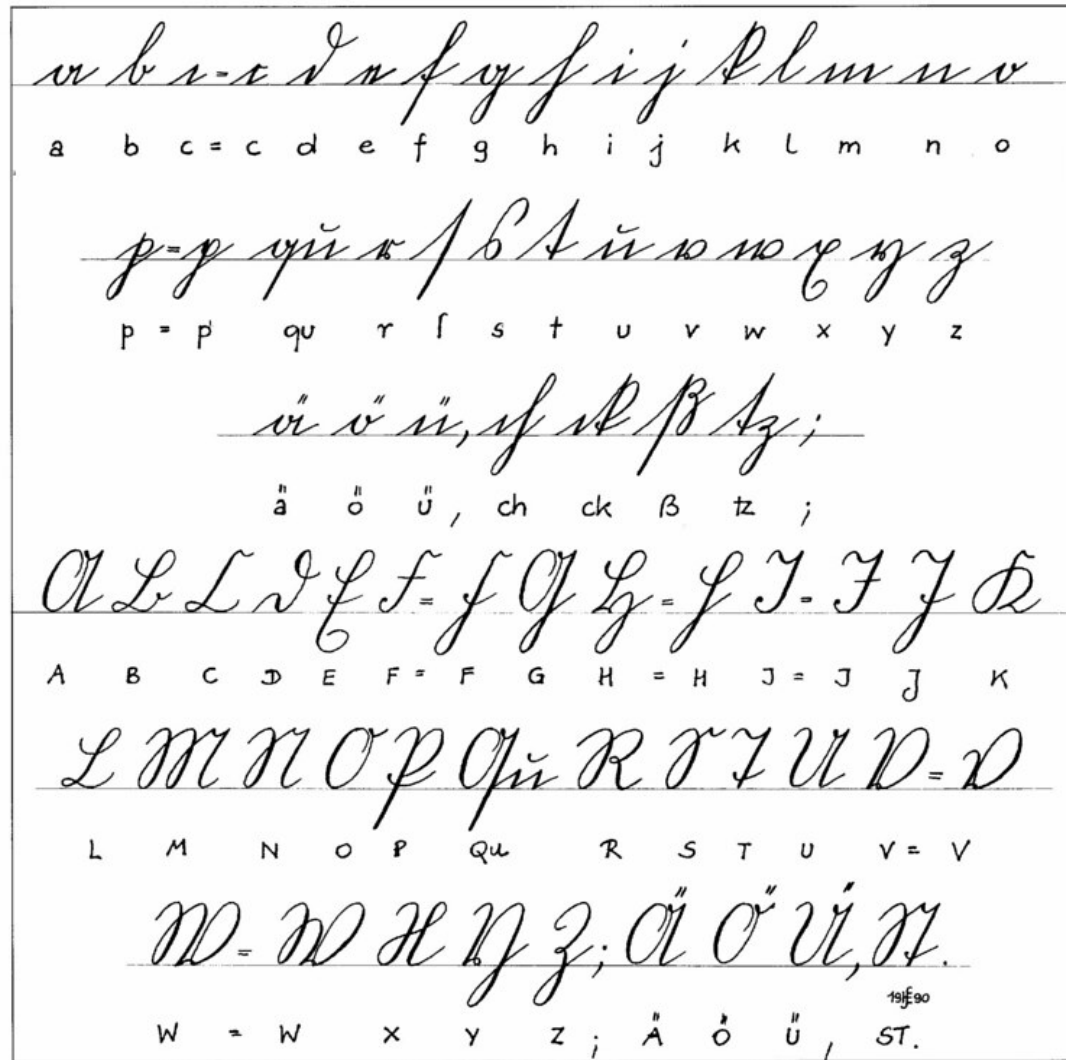
Dawne odręczne pismo niemieckie = **alte deutsche Schreibschrift**,

w polskiej historiografii zwane fachowo **pismem neogotyckim**, powstało zdaniem neografów w I poł. XVI wieku (badaniem pisma, jego opisem i rozwojem na przestrzeni wieków zajmuje się jedna z nauk pomocniczych historii – paleografia, zwana w odniesieniu do pisma nowożytnego neografią).

Neografowie wyróżniają trzy odmiany pisma neogotyckiego:

- frakturę (odmiana pisma gotyckiego o liniach ostro łamanych i zawitych ozdobach, powstała jako kaligraficzny zapis odręczny pisma książkowego, charakteryzująca się brakiem połączeń między literami, a służąca do pisania nagłówków, tytułów itp.),
- pismo kancelaryjne (o literach jeszcze ostrzej załamanych, ale łączonych ze sobą, używane do sporządzania dokumentów, aktów, oficjalnej korespondencji)
- kursywę, czyli ręczne pismo pochyle – pismo ciągłe i szybkie, stosowane na potrzeby bieżące, o bardzo zróżnicowanym charakterze zapisu (podział za K. Bobowskim, 1992, P. Liefhebberem, 2014 i H. Süßem).

Tafel 3: Schreibschrift des 19./20. Jahrhunderts (Kurrent um 1900)

Mit der Spitzfeder ausgeführte Kurrent, wie man sie um 1900 schrieb. Der Neigungswinkel schwankte zwischen 60° und 70°, es sind aber auch fast senkrechte Schriften bekannt. Bei den Großbuchstaben gab es überall geringfügig verschiedene Ausführungen; einige Zweitformen sind wiedergegeben. Die Ziffern und Satzzeichen entsprechen denen der Lateinschrift.

gig verschiedene Ausführungen; einige Zweitformen sind wiedergegeben. Die Ziffern und Satzzeichen entsprechen denen der Lateinschrift.

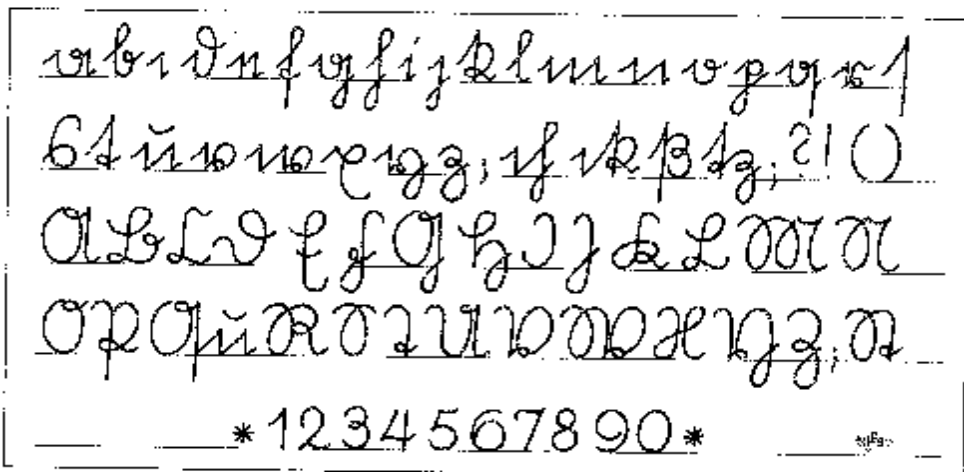
Najbardziej rozpowszechniony rodzaj kursywy, czyli **kurrenta (niem. „Kurrentschrift”, od łac. currere – biec)**

jest więc szybkim pismem odręcznym, użytkowym, stosowanym w krajach niemieckojęzycznych, ale też w lokalnych odmianach w innych krajach zachodniej Europy – od wczesnego okresu nowożytnego do połowy XX wieku. Podlegając rozmaitym różnicowaniom i kodyfikacjom pismo to nauczane było w szkołach przez ok. 100 lat (aż do lat 40. XX w.)

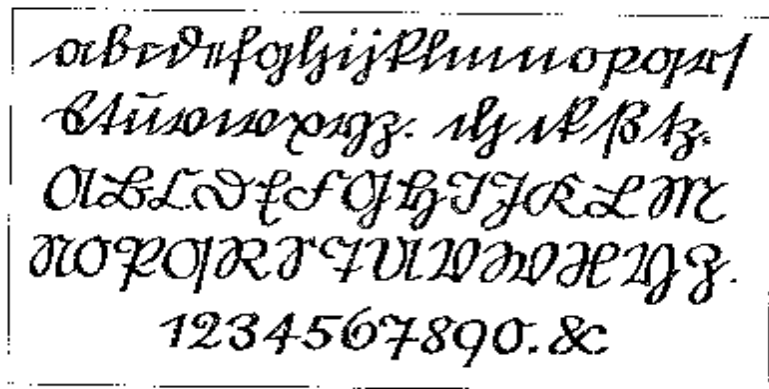
Inne kroje pisma neogotyckiego

Schrifttafeln im Vergleich

Tafel 4: Schulausgangsschrift von Ludwig Sütterlin, 1911

Tafel 5: Offenbacher Schrift von Rudolf Koch, 1927

Das vorliegende ABC ist den Abbildungen 29 und 31 aus dem „Schreibbuchlein“ von Rudolf Koch (unverändert)

Nachdruck der 8. Auflage, mit freundlicher Genehmigung des Bärenreiter-Verlages, Kassel, entnommen.

Pismo Sütterlina,

tzw. podstawowe pismo szkolne z roku 1911

- ornamentalny i nieco dziecinny charakter pisma, z wieloma „zakrętami”,
- stała grubość liter,
- ustawienie trzonów liter wobec linii bazowej pisma pod kątem 90° (pismo proste),
- czterolinia o proporcjach 1: 1: 1

Pismo z Offenbach z roku 1927

opracowane przez prof. Rudolfa Kocha i nieznacznie zmienione przez Martina Hermersdorfa.

- wyraziste formy, powstające dzięki ruchowi szerokiej stalówki, prowadzonej raz w jedną, raz w przeciwną stronę,
- stała grubość liter,
- ustawienie trzonów liter wobec linii bazowej pisma pod kątem 75-80° (pismo lekko ukośne),
- zaakcentowanie środkowej długości liter (strefy śródlinijnej), przy czym czterolinia zachowuje proporcje 2: 3: 2 lub 3: 4: 3.

Najistotniejsze problemy przekładu

- tytuł i określenie głównego przedmiotu dociekań
- brak w języku polskim powszechnie znanej i stosowanej usystematyzowanej terminologii dotyczącej kaligrafii
 - styl wypowiedzi autora

Najistotniejsze problemy przekładu

- tytuł i określenie głównego przedmiotu dociekań

Przekład określenia, dotyczącego głównego przedmiotu dociekań, zawartego w tytule książki, a potem wielokroć powtórnego czyli **deutsche Schreibschrift** budził uzasadnione wątpliwości:

- czy podawać go w dosłownym znaczeniu jako „niemieckie pismo odręczne”,
- czy raczej zastosować przyjęty przez historyków polskich termin „pismo neogotyckie” (termin ten, wywiedziony z piśmiennictwa duńskiego, nie zadomowił się w języku niemieckim, mimo iż strukturalnie możliwe byłoby jego utworzenie (*neugotische Schrift*),
- ugruntowane w historiografii polskiej określenia „neografia gotycka” czy „pismo neogotyckie” (za sprawą pomnikowego dzieła Karola Górskiego *Neografia gotycka. Podręcznik pisma gotyckiego XVI-XX wieku*), obowiązują w polskim języku akademickim i w najnowszej literaturze na temat nauk pomocniczych historii,
- dla czytelnika nie wdrożonego w warsztat pracy zawodowych historyków mogą być one mylące i błędnie kojarzone np. z łamanymi i bardzo ozdobnymi „gotyckimi” czcionkami drukarskimi,
- stąd decyzja tłumacza, by stosować w przekładzie określenie „*dawne niemieckie pismo odręczne*”, bardziej zrozumiałe w powszechnym odbiorze.

w odniesieniu do tłumaczenia tytułu dzieła przyjęto zatem

Deutsche Schreibschrift
Lesen und Schreiben lernen

=

Dawne pismo niemieckie
Podręcznik do nauki pisma neogotyckiego

Najistotniejsze problemy przekładu
– terminologia dotycząca kaligrafii w polskim piśmiennictwie

Słownictwo literatury „dla dzieci” i elementarzy opracowywane przez dydaktyków nauki pisania dla dzieci

- używane „od zawsze” w nauce szkolnej,
- niejednorodne i niejednoznaczne,
- czasem budzące niezamierzoną wesołość

wal, laska, kreseczka, łącznik, falka, wężyk,
obłączek, kładeczka, brzuszek, nitka i kładka

Najistotniejsze problemy przekładu
– terminologia dotycząca kaligrafii w polskim piśmiennictwie

Terminologia usystematyzowana

- konieczna i zasadna w pracy prawników i grafologów
- trudna i hermetyczna dla szerszego grona czytelników

SŁOWNIK TERMINÓW PISMOZNAWCZYCH (aktualizacja dnia 18 maja 2007 r.),

Zespół autorów: Małgorzata Andrzejkowicz (MA), Dariusz Augustyniak (DA), Emil Buduj (EB), Alicja Czerederecka (AC), Jerzy Dumański (JD), Ewa Fabiańska (EF), Antoni Feluś (AF), Jerzy Frąszczak (JF), Barbara Gawda (BG), Aleksander Głazek (AG), Ewa Gruza (GE), Eugeniusz Grzechnik (EG), Hubert Hładij (HH), Jerzy Konieczny (JK), Aurelia Kotarba-Pawłowicz (AKP), Anna Koziczak (AK), Marek Legień (ML), Teresa Leśniak (TL), Andrzej Łuszczuk (AŁ), Szymon Matuszewski (SM), Danuta Opińska (DO), Mirosław Owoc (MO), H. Piątek (HP), Jerzy Pobocha (JP), Maciej Szaszkiwicz (MS), Janina Świderek (JŚ), Genowefa Topolewska (GT), Tadeusz Widła (TW), Władysław Wójcik (WW), Piotr Zebrowski (PZ), Redakcja naukowa: Anna Koziczak, Mirosław Owoc, © Copyright by Instytut Ekspertyz Sądowych im. Prof. dra Jana Sehna w Krakowie, prawouam-stp.home.amu.edu.pl

BUDOWA ZNAKÓW 1. w ujęciu statycznym budowa znaków jest to słowny opis linii tworzących poszczególne [litery](#), [cyfry](#) i inne [znaki graficzne](#). Tradycyjnie sprowadza się do analitycznego przedstawienia prostych elementów graficznych składających się na dany znak. W ramach tejże tradycji ukształtowała się swoista terminologia. Zgodnie z nią litery mogą składać się z [trzonów](#) (np. b, d, f, g, j, l, p, t), korpusów (np. b, p), owali (np. a, d, g, o), łuków (np. n, u), [znaków diakrytycznych](#) (np. ł) oraz łączników. **Trzony nadlinijne** (zwane też drzewcami) oraz **trzony podlinijne** (zwane też nóżkami) mogą być np.: proste, wygięte w kształcie łaski lub w kształcie pętlicy. **Korpusy** oraz **owale** mogą być zamknięte, półotwarte albo otwarte. **Łuki** mogą być górne ([arkady](#)) albo dolne ([girlandy](#)). Według dawnej konwencji w opisie budowy używano określeń bliższych językowi potocznemu, np.: daszek (w literze T), brzuszek (w literze B), [kluczka](#), wężyk, kłamra, hak, harpun i in.; 2. w ujęciu dynamicznym budowa znaków rozpatrywana jest jako proces kreślenia (modelowania) wymienionych wyżej elementów graficznych. **Owale**, **łuki** i **pętlice** mogą być kreślone zgodnie z ruchem wskazówek zegara albo przeciwnie do tego kierunku. **Położenie punktu początkowego i końcowego** owali określa się poprzez podanie ich miejsca na tarczy zegarowej. Elementy pionowe mogą być kreślone ruchem od góry ku dołowi albo przeciwnie. **Elementy poziome i ukośne** mogą być kreślone w kierunku postępowym (tzn. z lewa na prawo) albo w kierunku wstecznym (tzn. z prawa na lewo). Budowę każdego znaku można zatem przedstawić opisując kolejno: położenie punktu początkowego, kierunek poruszania się końcówki piszącej narzędzia pisarskiego po podłożu oraz położenie punktu końcowego. Norma elementarzowa określa te parametry dla pojedynczych (izolowanych) liter oraz dla niektórych (najczęściej występujących) wiązań międzyliterowych. W zasadzie każdy element znaku graficznego może być kreślony na dwa przeciwne co do kierunku sposoby: zgodnie z normą elementarzową albo na opak (à rebours). Patrz także: [cechy konstrukcyjne](#), [element graficzny](#), [element nadlinijny](#), [element podlinijny](#), [formy powtarzalne](#), [element śródlinijny](#), [gramma](#), [katalog cech pisma](#), [kluczka](#), morfologia pisma, [pętlica](#), [pismo à rebours](#), [strefa](#), [struktura pisma](#), [znaki diakrytyczne](#), znaki dolne, [znaki górne](#), [znaki interpunkcyjne](#). (MO)

linia (gramma) wstępna

linia (gramma) wybiegowa

STREFA jedno z trzech poziomych pasm wyznaczonych elementarzowo czterolinia. Wyróżnia się strefę główną (nadlinijną), środkową (śródlinijną) oraz dolną (podlinijną). Patrz także [element jednostrefowy](#), [dwustrefowy](#), [trójstrefowy](#).

WIĄZANIA linie wiążące pojedyncze grammy w znakach, a znaki w zespoły. Rozróżnia się wiązania arkadowe (górnolukowe; patrz [arkada](#)), girlandowe (dólnolukowe; patrz [girlanda](#)), pętlicowe (patrz [pętlica](#)), kątowe i mieszane. Szczególnym rodzajem wiązania bez użycia linii łączącej są "wiązania stykowe". Patrz także ["Katalog graficznych cech pisma ręcznego"](#). (AK, MO)

LINIA WSTĘPUJĄCA linia kreślona od dołu ku górze. (AŁ)

LINIA ZSTĘPUJĄCA linia kreślona z góry ku dołowi. (AŁ)

LINIA WŁOSOWATA bardzo cienka linia początkowa lub końcowa znaku albo jego detalu, wynikająca z "atakowania" podłoża narzędziem pisarskim, poprzedzająca właściwą szerokość grammy wstępnej bądź następująca po właściwej szerokości grammy końcowej. Linia włosowata wskazuje kierunek ruchu ręki wykonywany jeszcze nad podłożem. Jej analiza powinna być każdorazowo dokonywana przy użyciu lupy lub mikroskopu. Patrz także [adiustacja](#). (WW)

LITERA DWUGRAMMOWA patrz [gramma](#).

LITERA DWUSTREFOWA litera mieszcząca się (według wzorca elementarzowego) w dwu [strefach](#): śródlinijnej oraz nadlinijnej albo śródlinijnej oraz podlinijnej. Patrz także [litera nadlinijna](#) oraz [litera podlinijna](#).

LITERA JEDNOGRAMMOWA patrz [gramma](#).

LITERA JEDNOSTREFOWA litera mieszcząca się całkowicie (według wzorca elementarzowego) w jednej [strefie](#); [litera śródlinijna](#).

LITERA NADLINIJNA litera zawierająca [element nadlinijny](#).

LITERA PODLINIJNA litera zawierająca [element podlinijny](#).

LITERA ŚRÓDLINIJNA litera mieszcząca się (według wzorca elementarzowego) w [strefie](#) śródlinijnej. Literami śródlinijnymi są: a, c, e, m, n, o, r, s, u, v, w, x, z.

LITERA TRÓJGRAMMOWA patrz [gramma](#).

LITERA TRÓJSTREFOWA litera mieszcząca się (według wzorca elementarzowego) w trzech [strefach](#): nadlinijnej, śródlinijnej i podlinijnej. Literami trójstrefowymi są: f, j, G, Y).

Najistotniejsze problemy przekładu – terminologia dotycząca kaligrafii w polskim piśmiennictwie

Na potrzeby przekładu konieczne było opracowanie autorskiego glosariusza

- zastosowanego jednolicie w całym tekście,
- opublikowanego w książce jako aneks,
- objaśnionego (i uzasadnionego) we wstępie

Zestawienie terminów zastosowanych w polskiej edycji

w oparciu o *Słownik terminów pismoznawczych* (por. Wskazówki bibliograficzne do wydania polskiego)

- **czterolinia** = liniatura
- **dolne wydłużenia liter** = elementy podlinijne liter, czyli znajdujące się pomiędzy bazową i dolną linią pisma
- **dwuznak** = połączenie dwu liter w jeden znak graficzny, fachowo: ligatura
- **element nadlinijny** = górne wydłużenie liter, element konstrukcyjny litery, który zajmuje dwie strefy: śródlinijną i nadlinijną;
- **element podlinijny** = inaczej: dolne wydłużenie liter, element konstrukcyjny litery, który zajmuje dwie strefy: śródlinijną i podlinijną;
- **element śródlinijny** = element konstrukcyjny litery, który w całości mieści się w strefie śródlinijnej.
- **górne wydłużenia liter** = elementy nadlinijne liter, czyli znajdujące się pomiędzy środkową i górną linią pisma
- **kreska początkowa** = cienka kreseczka zapoczątkowująca literę, w przypadku kurrenty występująca przy każdej z minuskuł, prowadzona od linii bazowej pisma ku górze
- **kreska powrotna** = kreska prowadzona powtórnie, w tym samym miejscu, lecz w odwrotnym kierunku, fachowo: powrót po śladzie,
- **kreska prowadzona ku górze** = kreska prowadzona od dołu ku górze, inaczej: linia wstępująca
- **kreska prowadzona w dół** = kreska prowadzona z góry ku dołowi, inaczej: linia zstępująca
- **linie pisma** = linie w czterolinii:
 - górna linia pisma,
 - środkowa (średnia) linia pisma,
 - bazowa (podstawowa, normalna) linia pisma
 - dolna linia pisma
- **litera dwustrefowa** = litera mieszcząca się w dwu strefach czterolinii: śródlinijnej oraz nadlinijnej albo śródlinijnej oraz podlinijnej
- **litera jednostrefowa** = litera mieszcząca się całkowicie w strefie śródlinijnej, inaczej: litera śródlinijna
- **litera trójstrefowa** = litera mieszcząca się w trzech strefach czterolinii: nadlinijnej, śródlinijnej i podlinijnej.
- **majuskuła** = wielka litera
- **minuskuła** = mała litera
- **pętlica** = inaczej: pętka, element budowy znaków złożony z dwu przeciwbieżnych łuków, skrzyżowanych ze sobą i na jednym z końców złączonych w jednym punkcie (w tzw. główce),
- **pętlica punktowa** = bardzo mała pętlica, czasem zlewająca się w jeden punkt (grubą kropkę)
- **przegłos** = dwie kropki nad literą, znak diakrytyczny w alfabecie niemieckim
- **strefa** = jedno z trzech poziomych pasm wyznaczonych czterolinia; wyróżnia się strefę główną (nadlinijną), środkową (śródlinijną) oraz dolną (podlinijną) – por. rysunek nr 1.
- **trzon litery** = najdłuższy element konstrukcyjny litery, przebiegający przez dwie lub trzy strefy czterolinii, bądź pionowy element litery śródlinijnej (jednostrefowej)
- **zawrotka** = inaczej: klucza, element graficzny w formie małej, poziomo ułożonej pętlicy.

Terminologia dotycząca kaligrafii

– z prawej przykład zastosowania w przekładzie autorskiego glosariusza

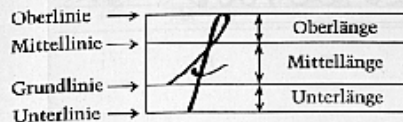
Das Werkzeug des Schreibers

verkleben schnell die Federn; sie sollten nur verwendet werden, wenn Wischfestheit oder Lichtbeständigkeit gefragt sind. Zum Hervorheben bestimmter Textteile kann man sich handelsüblicher farbiger Tinten bedienen. Etwas aufwendiger ist es, mit Aquarell-, Tempera- oder Plakafarben zu schreiben, die mit Wasser auf das erforderliche Maß verdünnt werden müssen. Durch die unendlichen Möglichkeiten der Mischung lassen sich aber besonders reizvolle Wirkungen erzielen.

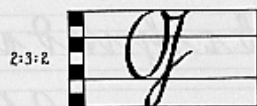
Der Schreibuntergrund

Bei der Wahl des Papiers sollten Sie immer darauf achten, daß es glatt, gut geleimt und holzfrei ist, damit es nicht durch die Schneide der Feder aufgerissen wird oder den Schreibstoff zerfließend aufsaugt. Für Übungszwecke genügt normales weißes Schreibpapier oder Offsetpapier (Kopierpapier). Für anspruchsvollere Arbeiten wird man, wie bei anderen Kalligraphien, auf edlere Beschreibstoffe zurückgreifen. Ingres-, Japan- oder Marmorpapiere sind in vielen Ausführungen und Farbtönen erhältlich. Nicht jedes Papier verträgt sich mit jedem Schreibstoff. Ein Versuch mit einem Probestreifen hilft Ihnen, unangenehme Überraschungen zu vermeiden. Ein Stück Papier unter der schreibenden Hand schützt den Schreibuntergrund vor der sonst unvermeidlichen Fettabsorption der Haut.

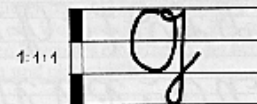
Die Lineatur

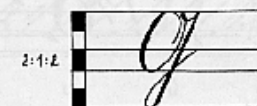
Alle deutschen Schreibschriften bewegen sich in einem Vierliniensystem, das durch die jeweiligen Verhältnisse der Ober- und Unterlänge zur Mittellänge bestimmt wird (siehe Abbildung). Bis Sie die Maßverhältnisse einer Schrift beherrschen, werden Sie auf diese Hilfslinien nicht verzichten können. Es ist zweckmäßig, sich gleich sogenannte Linienspiegel zum Unterlegen in verschiedenen Zeilengrößen anzufertigen. Mit wachsender Schreibfertigkeit wird man sich auf die Grundlinie beschränken können oder überhaupt frei schreiben. Bei nicht durchscheinenden Papieren sollen die Hilfslinien mit einem spitzen Bleistift möglichst dünn gezogen werden. Da Radieren fast immer Papiere und Schreibstoff beschädigt, läßt man die kaum sichtbaren Hilfslinien entweder stehen oder verwendet zum Linieren besser gleich eine stumpfe Nadel. Kleine Schreibhefte mit vorgeprägten Lineaturen sind auch im Handel erhältlich.

Offenbacher

Sütterlin

Kurrent um 1800

Warsztat pracy piszącego

mentu. Do ćwiczeń wystarczy zwykły biały papier piśmienny lub offsetowy (papier do kopiarki). Przy bardziej skomplikowanych pracach, podobnie jak przy innych zadaniach kaligraficznych, należy sięgnąć po szlachetniejsze podłoża pisarskie. W wielu rodzajach i barwach dostępne są papiery tłoczone (tzw. papiery Ingres), japońskie czy marmurkowe. Nie każdy rodzaj podłoża dobrze „znosi” wszystkie rodzaje środków barwiącego. Pasek papieru, użyty jako próbka, pozwoli Państwu uniknąć przykrych niespodzianek. Kawałek papieru podłożony pod piszącą dłoń ochroni podłożę pisarskie przed nieuniknionym zatuszczaniem, powstającym w trakcie pracy.

Wszystkie kroje pisma niemieckiego mieszczą się w systemie czterolini, określonym każdorazowo przez proporcje dolnych i górnych wydłużeń liter do ich długości środkowej (zob. rysunek). Dopóki nie opanują Państwo proporcji każdego z krojów pisma, trudno będzie zrezygnować z linii pomocniczych. Warto przygotować sobie od razu czterolinię (liniaturę), czyli liniowany arkusz do podłożenia pod kartkę i to z różnymi rozmiarami interlinii. W miarę nabierania wprawy można będzie ograniczyć się do korzystania z linii bazowej lub nawet pisać zupełnie swobodnie (bez pomocy liniowanego arkusza). W przypadku pisania na papierze nieprzejrzystym należy poprowadzić na nim możliwie cienkie linie przy pomocy zastrzonego ołówka. Ponieważ wycieranie gumką prawie zawsze uszkadza papier i atrament, można te prawie niewidoczne li-

nie pozostawić lub od razu do poliniowania papieru użyć tepej igły. W handlu dostępne są także małe zeszyty z nadrukowaną czterolinią.

Proporcje różnych krojów pisma

kroj pisma Offenbach

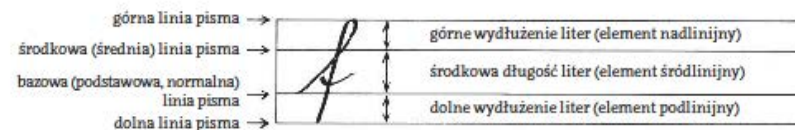

kroj pisma Sütterlin

kurrenta ok. roku 1900

Liniatura (czterolinia)

Terminologia dotycząca kaligrafii

– z prawej przykład zastosowania w przekładzie autorskiego glosariusza

weiter Teil: Das Schreiben

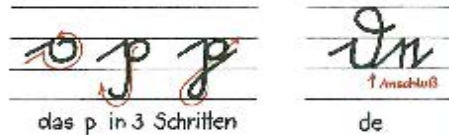
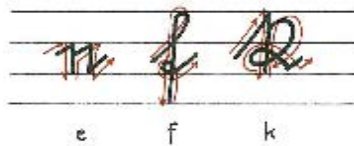
ir die Schreibversuche linieren Sie ein Blatt u. Die Linienabstände ziehen Sie im Verhältnis 1:1:1 (siehe Seite 53). Die absoluten Abstände zwischen den Linien richten sich nach Ihrem Gefühl bzw. der Strichstärke der Feder.

Sütterlin teilte seine Buchstaben in je fünf Gruppen ein und es empfiehlt sich, auch in dieser Reihenfolge zu üben. Schreiben Sie die Buchstaben wieder nicht nur einzeln, sondern möglichst im Wortzusammenhang.

Die Kleinbuchstaben

kurze Gerade:	c, e, i, m, n, u, ü
lange Gerade:	k, lauges s, ß, t
Linksbogen:	a, ä, b, d, f, l, o, ö, q, x
Rechtsbogen:	j, p, r, s, v, w, y, z
Links- und Rechtsbogen:	g, h

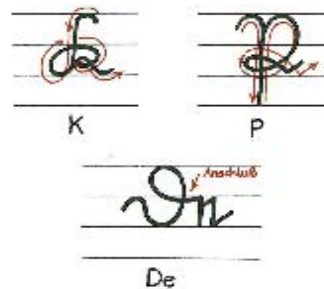
Die Kleinbuchstaben können ohne Absetzen der Feder in einem Zug geschrieben werden. Bei e, f, q und t ist deshalb ein mehr oder wenig langer Rückzug (Überschreiben einer Linie in Gegenrichtung) notwendig. Das e muß sich in seiner Mitte vom n klar unterscheiden. Die kleinen Schleifen, z. B. bei a, f oder w sollen als solche kennbar bleiben und nicht zu Punkten zusammenschrumpfen. Die Schreibweise des p ist in drei Schritten dargestellt; sein Kopf darf nicht den ganzen Raum der Mittellänge ausfüllen. Die Rechtsbögen von s, v, w und y sind keine Ovale, sondern Kreisformen. Bei d und ß wird der Folgebuchstabe an der Grundlinie angeschlossen.

Die Großbuchstaben

- Linksrollen: A, Ä, E, O, Ö
- Rechtsrollen: I, J, P, S, Sc, V, W, Y, Z
- Rechts-Linksrollen: F, G, H, M, N, Q, T, X
- Untere Wellen: B, C, L, K
- Rollwechsel: D, R, U, Ü

Bei den Großbuchstaben muß nur der Verbindungsstrich des E gesondert angesetzt werden. Deckzüge schreibt man bei H, P, Q, Sc und T. Die Ovale von A, Ä, G, O und Ö sind oben geschlossen. Der Bogen des K bewegt sich innerhalb der Mittellänge. Der Schreibzug des P wird aus der Form des k gewonnen. D unterscheidet sich nur wenig von seinem kleinen Bruder, der Folgebuchstabe wird jedoch an den auslaufenden Endbogen angeschlossen.

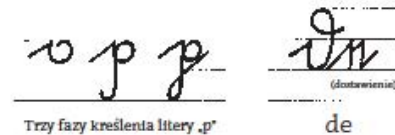

Alle Umlautzeichen, die i-Punkte und u-Bögen werden wie gewohnt erst nachträglich ins fertige Wort eingesetzt.

Część druga: pisanie

Przed wykonaniem próbek pisma proszę poliniować kartkę. Interlinie powinny zachować proporcję 1:1:1 (por. rysunki na stronie 63). Konkretnie odstęp między liniami mogą Państwo ustalić według własnego uznania, względnie w zależności od grubości stalówki.

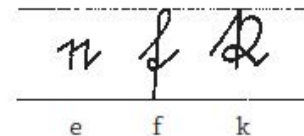
Sütterlin podzielił litery na pięć grup, zaleca się więc, by wykonując ćwiczenia zachować kolejność odpowiadającą temu podziałowi. I – jak poprzednio – proszę pisać litery nie tylko pojedynczo, lecz możliwie szybko łączyć je w słowa.

Małe litery (minuskuly)

- krótka prosta: c, e, i, m, n, u, ü
- długa prosta: k, długie s, ß, t
- z łukiem z lewej: a, ä, b, d, f, l, o, ö, q, x
- z łukiem z prawej: j, p, r, s, v, w, y, z
- z łukiem z lewej i z prawej: g, h

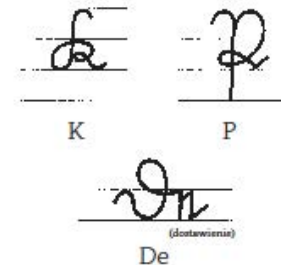
Wszystkie małe litery można pisać jednym ciągiem, nie odrywając pióra od podłoża. Dlatego w przypadku e, f, q, i t konieczny jest powrót po śladzie – poprowadzenie kreski w przeciwnym kierunku na linii nakreślonej wcześniej. Litera e musi wyraźnie odróżniać się szerokością od litery n. Małe pętlice, np. w a, flub w powinny pozostać rozpoznawalne i nie kurczyć się do rozmiaru kropki. Sposób kreślenia litery p przedstawiono w trzech fazach; jej „główka” nie powinna wypełniać całej strefy środkolinijnej. Łuki po prawej stronie liter s, v, w i y nie są owalne, lecz koliste. Litery następujące po d i ß łączą się z nimi na linii bazowej pisma.

Wielkie litery (majuskuly)

- zaokrąglenie z lewej: A, Ä, E, O, Ö
- zaokrąglenie z prawej: I, J, P, S, St, V, W, Y, Z
- zaokrąglenie z lewej i z prawej: F, G, H, M, N, Q, T, X
- fala u dotu: B, C, L, K
- zaokrąglenia naprzemienne: D, R, U, Ü

W majuskulach tylko poprzeczna kreska litery E musi być kreślona osobno. Powrót po śladzie trzeba zastosować w przypadku H, P, Q, St i T. Owale liter A, Ä, G, O i Ö są u góry zamknięte. Brzuszek litery K mieści się w strefie środkolinijnej. Sposób pisania P jest pochodną kształtu małej litery k. Duże D odróżnia się tylko nieznacznie od swojego małego brata, jednak majuskuła łączy się z kolejnymi literami przy kończącym ją łuku.

Wszystkie znaki przegłosu, kropki nad i i łuki nad literą u należy stawiać dopiero po napisaniu całego słowa.

Es gilt einen Schatz zu heben

Hier gilt es einen Schatz zu heben: Wenn man die alten Kurrentschriften und die deutsche Sütterlinschrift näher kennenlernt, wird man vielleicht als Familien- und Ahnenforscher tätig werden, das alte, liebevoll handgeschriebene Kochbuch nach exotischen Rezepten durchstöbern und den Sinn alter Schriftstücke und Urkunden zu ent(ziffern trachten.)«

Sięgnąć po skarb

(Chodzi o to, by sięgnąć po skarb (odzyskać skarb) / Na wydobyć czeka tu istny skarb): ten, kto zapozna się bliżej ze starą kurrentą lub pismem Sütterlina, zajmie się być może genealogią i poszukiwaniem danych o rodzinie, w poszukiwaniu egzotycznych przepisów będzie szperał w starych, pisanych ręcznie i z czułością książkach kucharskich, starając się odcyfrować sens starych zapisków i dokumentów”.

blieb. Daß schließlich durch einen Willkürakt der nationalsozialistischen Regierung der deutschen Schrift das „Aus“ erklärt wurde, ist weitgehend unbekannt. Nachdem schon am 03. 01. 1941 in einem Geheimerlaß die Druckschriften Gotisch, Schwabacher und Fraktur mit einer in allen Einzelheiten falschen und geradezu lächerlichen Begründung („Schwabacher Judenlettern“) verboten worden waren, wurde auch durch Runderlaß vom 01. 09. 1941 (E II a 334/41 E III, Z IIa) ein Schlußstrich für die deutsche Schreibschrift gezogen. Fortan sollte nur mehr die so-

- W dużej mierze nieznany pozostaje fakt, że ostateczny „koniec” pisma niemieckiego **został ogłoszony arbitralnym aktem rządu nazistowskiego**. Tajnym zarządzeniem z 3 stycznia 1941 roku zabroniono druków pisanych gotykiem, szwabachą i frakturą, uzasadniając **to z gruntu fałszywymi, wręcz groteskowymi argumentami** (szwabacha miała być „czcionką żydowską”), a następnie **okólnikiem z 1 września 1941 roku (E II a 334/41 E III, Z IIa) definitywnie położono kres niemieckiemu pismu odręcznemu**.
- W dużej mierze nieznany pozostaje fakt, że ostateczny „koniec” pisma niemieckiego został ogłoszony **aktem samowoli rządu nazistowskiego**. Tajnym zarządzeniem z 3 stycznia 1941 roku zabroniono druków pisanych gotykiem, szwabachą i frakturą, uzasadniając **zakaz argumentami w każdym calu fałszywymi i do tego żałosnymi** (szwabacha miała być „czcionką żydowską”), a następnie **definitywnie położono kres niemieckiemu pismu odręcznemu, wydając okólnik z 1 września 1941**

Die Sütterlin-Schreibweise

Im Gegensatz zu Rudolf Koch verstand Ludwig Sütterlin seine Formen nicht als Vorbild für eine Gebrauchsschrift, sondern nur als eine ausbaufähige Anfangsschrift für Schulanfänger. Die orna-

mental wirkenden Buchstaben mit ihren kindlich anmutenden Kringeln entsprachen seiner Forderung nach Deutlichkeit und fließendem Schreibzug. Da diese Grundformen aber für den schnellen Schreiballtag nicht verwendbar waren, stellte Sütterlin es jedem anheim, den starren Zeichen nach eigenem Empfinden Bewegung zu geben.

Pismo Sütterlina

W przeciwieństwie do Rudolfa Kocha Ludwig Sütterlin pojmował swój krój pisma nie jako wzór odręcznego pisma użytkowego, lecz jako dające się później udoskonalić pismo bazowe dla uczniów rozpoczynających edukację szkolną. Ornamentalne litery z jakby dziecinnymi zakrętami spełniały postulat ich twórcy, by pismo było wyraźne i płynne.

Krój pisma Sütterlina

W przeciwieństwie do Rudolfa Kocha, Ludwig Sütterlin pojmował swój krój pisma nie jako wzór pisma użytkowego, lecz jako pismo wstępne (początkowe), umożliwiające dalsze przekształcanie (dające się rozbudowywać) i przeznaczone dla uczniów, rozpoczynających edukację szkolną. Litery, przypominające ornament i swymi zakrętami sprawiające wrażenie dziecinnych, odpowiadały dążeniu autora, by pismo było wyraźne i płynne.

Die Offenbacher Schrift

Die von Prof. Rudolf Koch geschaffene und von seinem Schüler Martin Hermersdorf mit Kochs Zustimmung in kleinen Teilen geänderte Offenbacher Schrift wird in ihren kräftigen, abwechslungsreichen Formen vom Spiel der Breitfeder in Bewegung und Gegenbewegung geprägt. Sie verhindert so die Überlieferung der Schrift in einer

- **Pismo z Offenbach**
- **Pismo z Offenbach**, opracowane przez prof. Rudolfa Kocha i w niewielkiej części zmienione za zgodą autora przez jego ucznia Martina Hermersdorfa, charakteryzuje się wyrazistymi, zróżnicowanymi formami, powstającymi dzięki ruchowi szerokiej stalówki, prowadzonej to w jedną, to w przeciwną stronę.
- **Wygląd kroju pisma z Offenbach**, opracowanego przez prof. Rudolfa Kocha i w pewnych partiach zmienionego za zgodą autora przez jego ucznia Martina Hermersdorfa, charakteryzuje się mocnymi (zdecydowanymi), zróżnicowanymi formami, naznaczonymi zmiennym ruchem szerokiej stalówki, prowadzonej to w jedną, to w przeciwną stronę.

Najistotniejsze problemy przekładu – styl wypowiedzi autora

Najistotniejsze problemy przekładu – styl wypowiedzi autora

stehenden Handschriften gedruckt werden konnten. Wenn Sie sich einmal völlig „festgelesen“ haben empfiehlt es sich, bis zum nächsten Versuch einige Zeit verstreichen zu lassen. Setzen Sie sich zum Ziel, den Inhalt eines Schreibens gesamtschaulich zu erfassen; wenn einzelne Wörter dabei unerklärlich bleiben, braucht Sie das nicht zu beunruhigen.

- Jeśli przy czytaniu zdarzy się Państwu **zupełnie pogubić w lekturze**, **zupełnie utknąć w jakimś miejscu** zaleca się zrobić pewną przerwę przed następną próbą. Proszę postawić sobie za cel **ogarnięcie wzrokiem** treści całego tekstu; jeśli poszczególne słowa pozostaną niezrozumiałe, nie należy się tym niepokoić.
- Jeśli się Państwo już raz porządnie **„zaczytali” (zasiedzieli nad tekstem)**, zaleca się zrobić pewną przerwę przed następną próbą. Proszę postawić sobie za cel uchwycenie sensu (**ogarnięcie wzrokiem, gesamtschaulich???**) zawartości całego tekstu; jeśli poszczególne słowa pozostaną przy tym niezrozumiałe, nie trzeba się tym przejmować.

Końcową część książki - oprócz zamieszczonych w oryginale

- Spisu literatury (*Literaturverzeichnis*)
- Adresów (*Anschriften*)
- Podziękowań (*Dankeschön*)

wyposażono we

Wskazówki bibliograficzne do wydania polskiego

zawierające tytuły publikacji polskich, wprowadzających w problematykę neografii, pomocnych tłumaczące, a zarazem godnych polecenia czytelnikom

Adresy

Bund für deutsche Schrift und Sprache e. V., Postfach 1145, 38711 Seesen, Tel./Fax: 05381/46355, www.bfids.de – kwartalnik „Die deutsche Schrift”, materiały do ćwiczeń, informacja fachowa, kursy pisania

Freunde der deutschen Kurrentschrift, F. Neugebauer, Friedrichstraße 40, 02977 Hoyerswerda, www.deutsche-kurrentschrift.de – kontakty listowne, materiały do ćwiczeń, kwartalnik.

Podziękowania

Autor wyraża podziękowania poniżej wymienionym osobom, firmom i stowarzyszeniom za przychylne wsparcie w postaci zgody na przedruk materiałów, uwag merytorycznych, fachowych porad i wszelkiej pomocy w powstaniu książki:

- Heintze & Blanckertz, Frankfurt nad Menem (str. 31, 44, 63, 68)
- Bärenreiter-Verlag, Kassel-Wilhelmshöhe (str. 14)
- Offizin Paul Hartung, Hamburg (str. 40)
- Verlag Erich Röth, Eisenach (str. 70)
- firma Naturstein-Müller, Ehningen (str. 75)
- Bund für deutsche Schrift und Sprache, Seesen (str. 7, 15, 43)

- Ursula Walcha, Frankfurt nad Menem (str. 60)
- Jan Kröger, Wedel/Holstein (str. 7, 11, 12, 77)
- dr Horst Hellauer, Bad Hall (str. 24)
- Hermann Kaser, Timelkam (str. 29, 34, 39)
- Friedrich Neu, Eßlingen (str. 30, 33, 37, 38, 41, 42)
- Kurt Kanobel, Ittigen koło Berna (str. 36)
- Georg Hawranek, Linz (str. 32)
- Ernst Schuhmacher, Radolfzell (str. 69)
- Prof. Walter Stähle, Stuttgart (str. 75)
- Elfrun Köhncke, Steinfeld (str. 76)

Wskazówki bibliograficzne do wydania polskiego

- Ad fontes. Ressourcen – Abkürzungen (zestawienie ponad 14.000 dawnych skrótów): on line: <http://www.adfontes.uzh.ch>
- Bobowski, K., Burski, K., Turon B.: *Encyklopedia nauk pomocniczych historii nowożytnej i najnowszej*, wyd. 2, Wrocław 1975.
- Bobowski, K.: *Ewolucja pisma neogotyckiego na Śląsku od początku XVI do połowy XX wieku*, Wrocław-Warszawa 1992.
- Bobowski, K.: *Skróty w piśmie neogotyckim. Na podstawie materiału śląskiego od początku XVI do połowy XX wieku*, Wrocław 1994.
- Dülfer, K., Korn H. E.: *Schrifttafeln zur deutschen Paläographie des 16-20. Jahrhunderts*, Theil 1-2 (11. überarbeitete Auflage, bearb. von K. Uhle), Marburg 2004.
- Dülfer K., Korn H.E.: *Gebräuchliche Abkürzungen des 16-20. Jahrhunderts*, Marburg 1986.
- Fałęcki, T.: *Tablice do nauki czytania pisma neogotyckiego dla początkujących*, Kraków 2000
- Górski, K.: *Zarys dziejów pisma neogotyckiego w Polsce (od w. XVI)*, „Archeion”, t. 51, 1969, s. 117-126.
- Górski, K.: *Neografia gotycka. Podręcznik pisma gotyckiego XVI-XX wieku*, wyd. 3, Warszawa 1978
- Liefhebber, P.: *Wykorzystanie metody graficzno-porównawczej w badaniach pisma »neogotyckiego« – propozycja badawcza*, „Zielonogórskie Studia Bibliotekoznawcze”, zeszyt 6, red. Andrzej Bucka, Joanna Wawryk, Zielona Góra 2014, s. 177-197
- Nowak, Z.: *Dzieje pisma neogotyckiego w dydaktyce nauk pomocniczych historii* [w:] *Problemy dydaktyczne nauk pomocniczych historii*, t. 1, Katowice 1972, s. 106-113.
- *Słownik terminów pismoznawczych*, red. naukowa Anna Koziczak, Mirosław Owoc © Copyright by Instytut Ekspertyz Sądowych im. Prof. dra Jana Sehna w Krakowie on line: prawouam-stp.home.amu.edu.pl, aktualizacja z dn. 18 maja 2007 r.

Joanna Drejer
Izabella Parowicz

KURRENTA

Zeszyt ćwiczeń do nauki pisma neogotyckiego

Wyzwanie dydaktyczne

Diamantstift

*Ihre Briefe an das Ministerium haben die Eines
Anweisung des Herrn General-Sekretärs
dieses Reichs von Sieben einzufanden und somit dem
selben in demselben Gussstiftverbindung zu set-
zen und darin zu anfallen.*

Pismo Ludwiga Sütterlina (Sütterlinschrift) z 1911 r.

a ä b c d e f g h i j k l m n o ö p q r s t

u ü v w x y z ß þ ÿ

Œ Œ L L Œ f f G h j j k l m n

o ö p q r r t u ü w w x y z

Œ Œ 1234567890 ;?!()

Kurrenta (Kurrentschrift)

A a Ä ä B b C c = c D d E e F = F f G g H = H h I = I i J j
K k L l M m N n O o Ö ö P p = p Q q R r S S (długie) S (okrągłe)
T t U u Ü ü V v W = W w X x Y y Z z Qu qu St ch ck ß tz

Der Stellvertreter des Führers

Stabsleiter

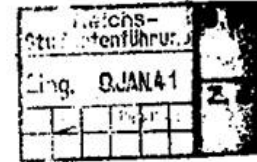
München 33, den
Bismarck-Jahr

u. Zt. Obersalzberg, den 21. 1. 41

Martin Bormann, 1941 r.

Rundschreiben

(Nicht zur Veröffentlichung).

Zu allgemeiner Beachtung teile ich im Auftrage des Führers mit:

Die sogenannte gotische Schrift als eine deutsche Schrift anzusehen oder zu bezeichnen ist falsch. In Wirklichkeit besteht die sogenannte gotische Schrift aus Schwabacher Judenlettern. Genau wie sie sich später in den Besitz der Zeitungen setzten, setzten sich die in Deutschland ansässigen Juden bei Einführung des Buchdrucks in den Besitz der Buchdruckereien und dadurch kam es in Deutschland zu der starken Einführung der Schwabacher Judenletter.

Am heutigen Tage hat der Führer in einer Besprechung mit Herrn Reichsleiter Amann und Herrn Buchdruckereibesitzer Adolf Müller entschieden, dass die Antiqua-Schrift künftig als Normal-Schrift zu bezeichnen sei. Nach und nach sollen sämtliche Druckerzeugnisse auf diese Normal-Schrift umgestellt werden. Sobald dies schulbuchmässig möglich ist, wird in den Dorfschulen und Volksschulen nur mehr die Normal-Schrift gelehrt werden.

Die Verwendung der Schwabacher Judenlettern durch Behörden wird künftig unterbleiben; Ernennungsurkunden für Beamte, Strassenschilder u. dergl. werden künftig nur mehr in Normal-Schrift gefertigt werden.

Im Auftrage des Führers wird Herr Reichsleiter Amann zunächst jene Zeitungen und Zeitschriften, die bereits eine Auslandsverbreitung haben, oder deren Auslandsverbreitung erwünscht ist, auf Normal-Schrift umstellen.

gez. M. Bormann.

Umiejėtność posługiwania się pismem odręcznym zanika

Die Schulausgangsschrift

wurde 1968 in der DDR entwickelt. Wie die 1953 in der Bundesrepublik eingeführte Lateinische Ausgangsschrift basiert sie auf der Grundlinie.

Die Vereinfachte Ausgangsschrift

(ab 1972) soll leichter zu erlernen sein.
Sie orientiert sich an der Mittellinie.

Die Grundschrift

wurde im Auftrag des Grundschulverbandes entworfen.
Sie markiert das Ende der zusammenhängenden Schreibschrift.

- 1968 r. – wprowadzenie w NRD **wyjściowego pisma szkolnego**, które – podobnie jak wprowadzone w 1953 r. w RFN **wyjściowe pismo łacińskie** – opierało się na bazowej linii pisma
- od 1972 r. obowiązywało **uproszczone pismo wyjściowe**, łatwiejsze do przyswojenia i opierające się na środkowej linii pisma
- w 2011 r. opracowano **pismo podstawowe**, bardzo przypominającym pismo drukowane

Umiejętność posługiwania się pismem odręcznym zanika

- W coraz większej liczbie niemieckich krajów związkowych zarzucane jest w szkołach nauczanie pisma odręcznego
- Obecnie nauka wyjściowego pisma odręcznego jest obowiązkowa **jedynie w trzech niemieckich krajach związkowych**: w Berlinie, Saksonii, oraz w Kraju Saary
- **W pozostałych trzynastu krajach związkowych** uczniowie poznają w szkołach tylko pismo podstawowe, czyli de facto - pismo drukowane

Umiejėtność posługiwania się pismem odręcznym zanika

Nachrichten > Familie > Schreibrchrift aus Lehrplan gestrichen - schwerwiegende Folgen für Schüler

Schreibrchrift aus Lehrplänen gestrichen

Lehrerin warnt: Unsere Kinder verdummen, weil sie keine Handschrift mehr können

Teilen Pocket

Die Hälfte aller Jungen und fast ein Drittel aller Mädchen haben Probleme beim Handschreiben Getty Images/ liseagagne

FOCUS-Online-Gastautor **Alexander Meyer**

Donnerstag, 16.11.2017, 16:53

Das Erlernen einer Schreibrchrift ist in immer mehr Bundesländern nicht mehr vorgesehen. Das Ergebnis: Die Hälfte aller Jungen und fast ein Drittel aller Mädchen haben Probleme beim Handschreiben. Hier erklärt eine Lehrerin die fatalen Folgen für das Denken und Lernen.

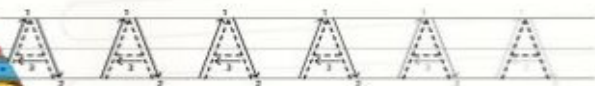
- Połowa chłopców oraz jedna trzecia dziewcząt w niemieckich szkołach ma problemy z pismem odręcznym

BUCHSTABEN SCHREIBEN LERNEN

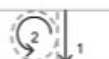
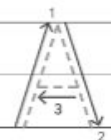
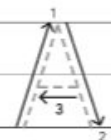
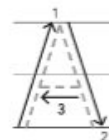
KINDERLEICHT DIE DRUCKSCHRIFT LERNEN
MIT GROSS- UND KLEINBUCHSTABEN

APFEL

APFEL

Jak dawniej uczono pisma neogotyckiego (kurrenty?)

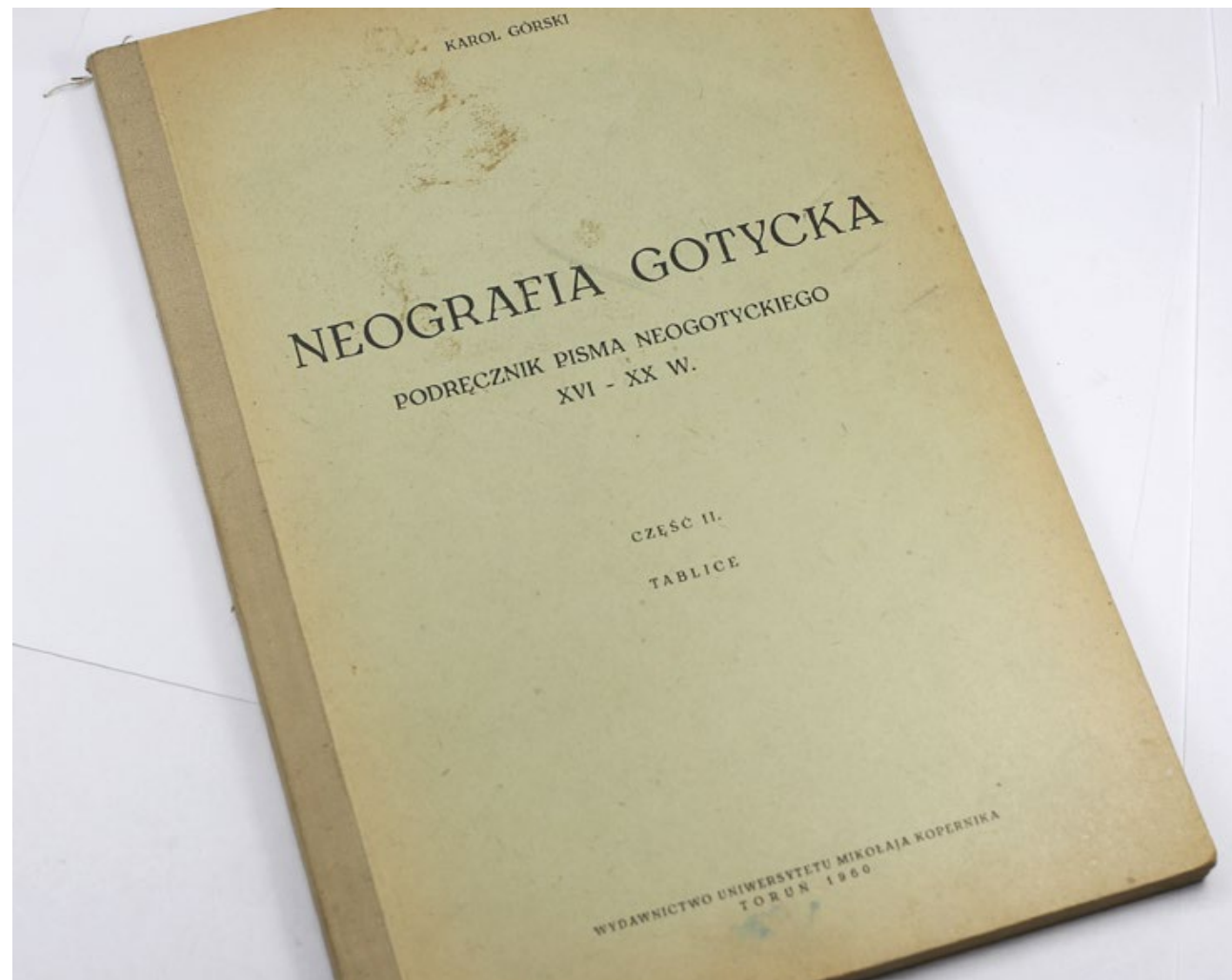
- Znajomość języka niemieckiego była oczywista
- Proces nauczania był „organiczny”, rozpoczynał się od nauki kaligrafii, na coraz bardziej zaawansowanym poziomie
- Osoby potrafiące płynnie pisać potrafiły też odczytać cudze pismo

Współczesne wyzwanie: jak nauczyć odczytywania tego pisma osoby niewładające językiem niemieckim?

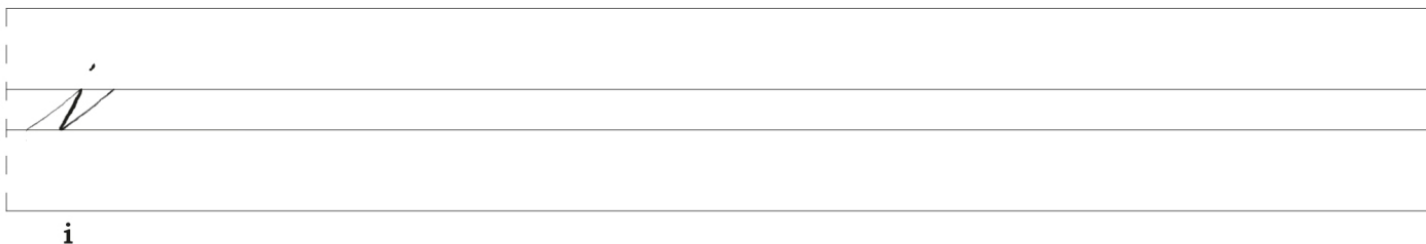
Metoda nauki pisania przez czytanie

- Wprowadzona w 1719 r. przez Pierre'a Pipoulain-Delaunay i nazwana skryptologią (fr. *scriptologie*) bądź nauką czytania i pisania razem (fr. *écriture-lecture*).
- popularyzowana przez niemieckiego pedagoga i księdza rzymsko-katolickiego, Jana Baptystę Gräsera (1766-1841) (*Schreibmethode*)
- W Polsce już w 1780 r. Komisja Edukacji Narodowej ustanowiła i wprowadziła do szkół zasadę, że nauka czytania ma się odbywać na podstawie pisania.

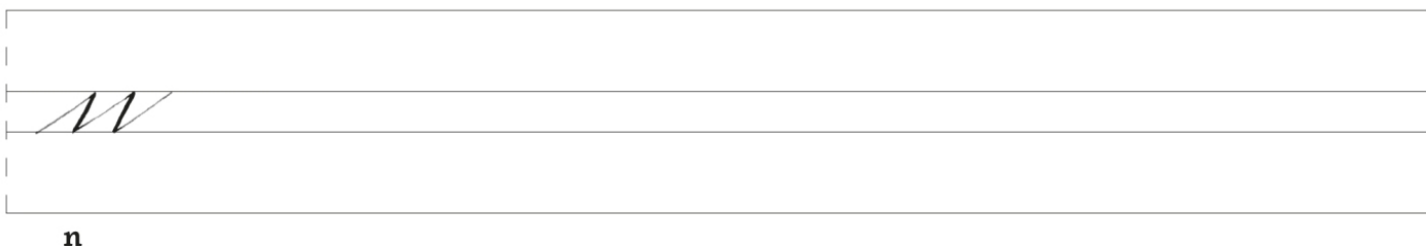
Karol Górski (1960 r.)

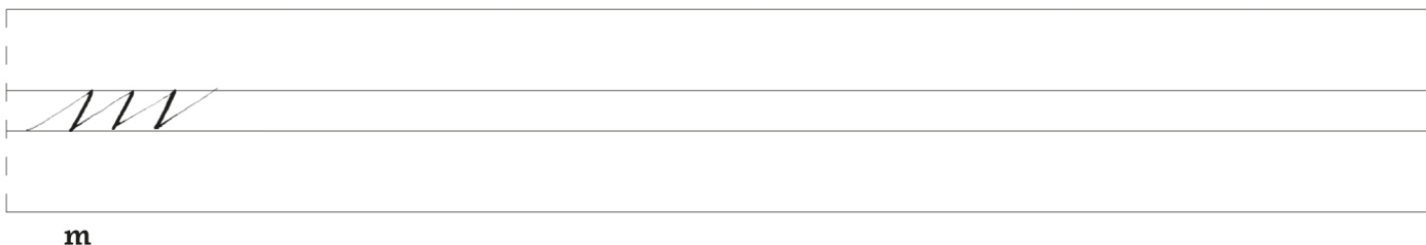
i – litera najprostsza, przypominająca prosty zygzak: jej pisanie rozpoczynamy na linii bazowej pisma od ukośnej kreski początkowej, prowadzonej do linii środkowej pisma, dalej piszemy ukośną (ale pod innym kątem) kreskę w dół, a potem od linii bazowej ku górze kreskę końcową; uwaga: kreska początkowa i końcowa są do siebie równoległe i dłuższe od kreski kreślonej w dół; literę wieńczymy kropką:

n – to podwojona litera **i** (bez kropki):

m – to potrojona litera **i** (bez kropki):

Uwaga: w literach **n** i **m** odległość pomiędzy kreskami prowadzonymi w dół powinna być nieco większa niż wysokość liter.

a liter mieszczących się w trzech strefach pisma – pomiędzy linią górną a dolną

tera przypomina swój łaciński odpowiednik poczynając od linii bazowej kreślimy wyprostowaną, jącą przy górnej linii pisma w lewo, następnie prowadzimy prosty trzon liter aż do końca linii, przy pióro od podłoża kreślimy łukową poprzeczkę tuż nad linią bazową.

litera złożona z dwóch przecinających się pętel: począwszy od linii bazowej kreślimy wysokość litery, idąc przy górnej linii pisma z prawej w lewo i następnie prowadzoną w dół aż do dolnej linii pisma, po czym wracamy na siebie w lewo i w górę, tworząc drugą pętlę; uwaga: punkty przecięcia pętlic znajdują się nie na tej – tuż powyżej linii środkowej, a w przypadku dolnej – tuż poniżej linii bazowej, przy czym ta druga pętlej wyciągnięta jest ponad linię bazową pisma:

h

h – w dwuznaku postępujemy identycznie, z tym, że literę **h** poprzedzamy literą **c**, której kreślącej przechodzi bezpośrednio w górną pętlę litery **h**.

ch

S (długie) – druga z form litery (por. objaśnienie w Uwagach podsumowujących); rozpoczynamy na linii
wej pisma ukośną kreską biegnącą stromo aż do linii górnej, a następnie kreską w dół piszemy pionowo,
ugięty w lewo trzon – aż do dolnej linii pisma

s (długie)

β (podwójne s) – litera występująca tylko w alfabecie niemieckim na oznaczenie *zdrojonych s*, tj. forma neutralizacji kreskiej bez jakby połączeniem s i „brzuszek” przypominającego literę z, rozpoczynając na linii bazejowej, ukośnika biegnącego stromo do linii górnej, a następnie kreską w dolną poziomą, lekko ugiętą w lewo, trzon – *az*. do dolnej linii pisma, następnie kreślenie z prawej strony „bruszka” – trzonu literu, na wysokości połowy strefy nadlinijnej dochodząc do ukośnika, który w dół i w prawo, w kierunku linii bazowej, biegnie pod kątem 45°, do linii nadlinijnej dochodząc ukośnika, punkt zwłokowy, w którym rozpoczyna się ruch w przeciwnym kierunku, ku dolnej poziomemu wykonywanemu ukośnikowi w lewo i nie dotykającą trzonu literu opartą się u dołu na linii bazejowej, ukośnika, brzuszek literu, petyca zamknięta w połowie strefy nadlinijnej lub poprzedzającą kreską powrotną (powrót po sładzie).

literę β można rozpocząć w połowie strefy nadlinijnej lub poprzedzającą kreską powrotną (powrót po sładzie).

3

tz – trójstrefowy dwuznak, którego forma jest połączeniem liter **t** i **z** (por. objaśnienia na str. 21 i 24), jednak przy **z** nie piszemy kreski początkowej, lecz podwieszamy „główkę” litery do łukowatej poprzeczki litery **t**

tz

Połączmy poznane litery w krótkie słowa i zapiszmy je kilkakrotnie:

fein

laufen

rufen

Joanna Drejer, Izabella Parowicz

KURRENTA

Zeszyt ćwiczeń do nauki pisma neogotyckiego

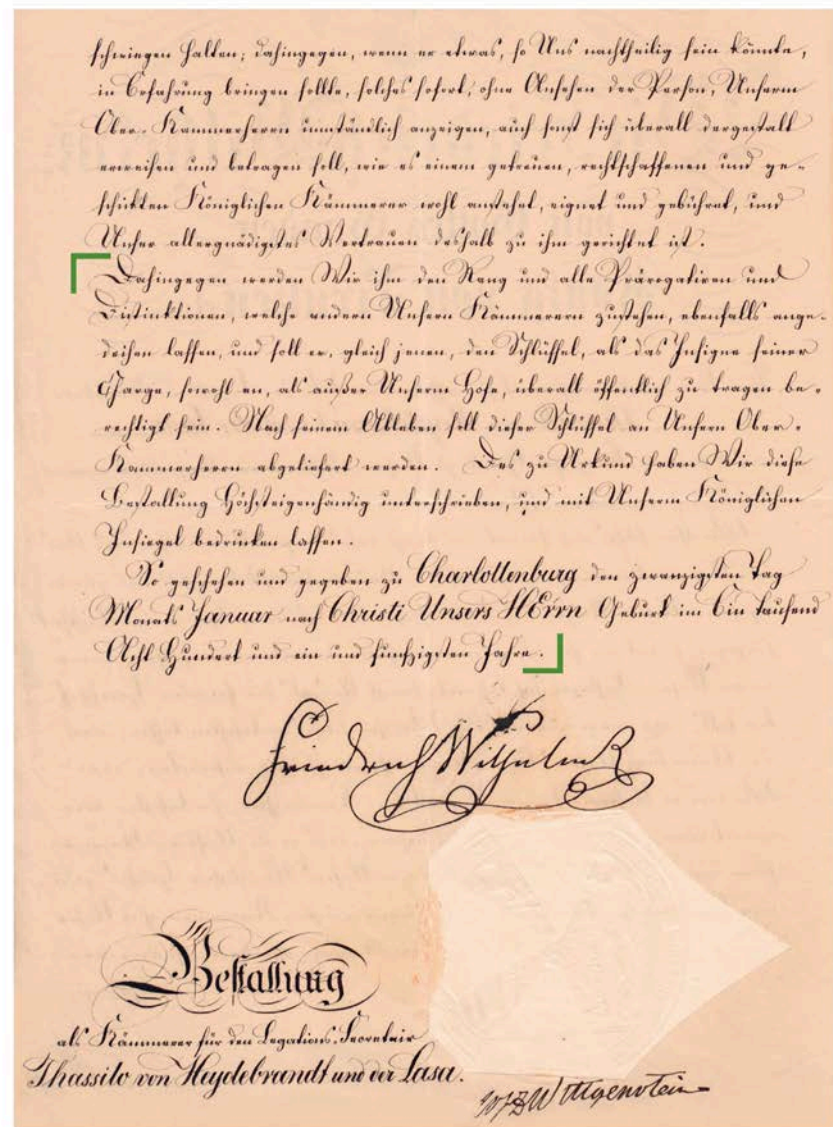
Samuel H. H. H.

das Blut, worin sich die Leber befindet, ist
dasjenige, welches die Leber aus dem Blut
des Körpers entzieht, und welches sie in
das Blut des Körpers wieder giebt. Das Blut
des Körpers wird durch die Leber gereinigt,
und das Blut der Leber wird durch die
Leber gereinigt.

Dokument nr 4

Tytuł dokumentu: **Nominacja Thassilo von Heydebrandta na szambelana przez króla Fryderyka Wilhelma (Charlottenburg, 20 stycznia 1851 r.)**

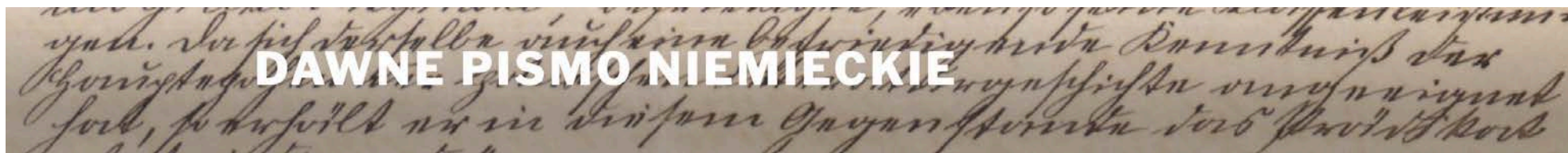
Tytuł jednostki archiwalnej: [Dokumenty osobiste właścicieli Osiecznej]

© Heide Fest

<https://dawnepismo.com/kup-zestaw/>

[O projekcie](#)[Rodzaje pisma](#)[Podręcznik](#)[Zeszyt ćwiczeń](#)[Kup zestaw](#)[Dawne pismo rosyjskie](#)[Kontakt](#)

59,00 PLN z kuponem rabatowym TEPIS2021

KUP ZESTAW

Dziękujemy Państwu za uwagę!

parowicz@europa-uni.de

drejer@europa-uni.de

